

ВІДГУК

на дисертаційну роботу Сокоринського Володимира Олеговича на тему «Феномен цифрового тоталітаризму: концептуалізація загроз демократії в інформаційному суспільстві», що подана на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальності 052 «Політологія»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Тема дисертаційної роботи Сокоринського Володимира Олеговича «Феномен цифрового тоталітаризму: концептуалізація загроз демократії в інформаційному суспільстві», присвячена осмисленню трансформаційних процесів у сучасних демократіях під впливом цифрових технологій, зокрема – формуванню новітніх форм політичного контролю та ризику виникнення феномена цифрового тоталітаризму. Автор комплексно аналізує, яким чином використання алгоритмів, великих даних, систем нагляду та автоматизованого управління може суперечити базовим цінностям демократії, правам людини, прозорості, відповідальності влади та участі громадян в інформаційному суспільстві. В умовах війни в Україні, цифрова складова безпеки, прозорості влади, а також збереження громадянських свобод набуває критичного значення. Саме тому дослідження В. О. Сокоринського має безпосереднє прикладне значення для демократичного поступу українського суспільства та формування державної політики у сфері цифрових прав.

У своїй роботі здобувач пропонує власну концептуалізацію загроз цифрового тоталітаризму як нового виклику політичній свободі, що не завжди супроводжується класичними ознаками диктатури, але може зумовити «м'які» форми прояву в інформаційному суспільстві через алгоритмізацію контролю, соціальне рейтингування, маніпулювання публічною сферою та технологічну нерівність. Аналізуючи цифрові стратегії США, Китаю, ЄС, автор демонструє глибоке розуміння особливостей функціонування політичних режимів в

умовах інформаційного суспільства. З огляду на міждисциплінарність і соціальну значущість, обрана тема є вчасною та важливою як у загальнотеоретичному, так і в прикладному аспектах. Вона дозволяє не лише переосмислити політичні процеси цифрової доби, а й сприяє напрацюванню відповідей на ключові виклики сучасним демократіям в умовах цифровізації. Тому дослідження становить вагомий внесок у розвиток політичної науки та відкриває нові напрями для подальших наукових розвідок.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Обґрунтованість і достовірність результатів дисертаційного дослідження Сокоринського В.О., а також його теоретичний рівень забезпечуються поєднанням міждисциплінарного підходу, сучасних методів політичного аналізу, критичного дискурсу та компаративістики. Значну увагу приділено аналізу праць провідних теоретиків інформаційного суспільства (М. Кастельса, Ш. Зубофф, Д. Белла, Г. Хелбінга, Я. ван Дейка та ін.), що дозволяє сформувати широке теоретичне підґрунтя для оцінки явища цифрового тоталітаризму.

Методологічна рамка дослідження містить як емпіричний аналіз політичних практик цифрового контролю, так і філософсько-нормативні підходи до проблематики свободи, автономії, прозорості та цифрових прав людини. Структура роботи є логічною та відповідає поставленим цілям, дозволяючи послідовно розкривати основні положення дослідження. Формулювання висновків свідчить про глибоке засвоєння теми, а також аналітичну здатність автора здійснювати узагальнення на основі комплексного підходу до досліджуваного матеріалу.

Серед належно обґрунтованих наукових положень варто виокремити:

1. Уточнення дефініції «цифровий тоталітаризм» як особливий тип політичного режиму, у якому поєднуються елементи традиційної політичної репресії з інноваційними соціотехнічними засобами впливу. (с.66-67)

2. Застереження щодо процесу розвитку інформаційного суспільства у результаті перенесення практик цифрового спостереження до демократичних контекстів. «...цифровізація все частіше використовується як інструмент централізованого контролю, масового стеження та маніпулювання поведінкою громадян. Поступова концентрація влади у руках державних структур і транснаціональних цифрових платформ призводить до делегітимації традиційних демократичних інститутів і формує підґрунтя для нового типу владних відносин — цифрового тоталітаризму» (с.55).
3. Визначення ролі технологічних корпорацій у процесах трансформації режимів інформаційного управління «Технологічні корпорації відіграють ключову роль в процесах сприяння та протидії цифровому тоталітаризму. Вони можуть забезпечити збереження особистих даних, підтримувати свободу слова та інформаційну вільність, і сприяти прозорості та відповідальності у своїй діяльності. Однак, важливо також враховувати, що технологічні корпорації несуть велику відповідальність перед суспільством, і їхні дії можуть впливати на демократичні цінності та права громадян» (с.142)

Автором також запропоновано концептуальні орієнтири для захисту демократії в умовах цифрових загроз, зокрема через розвиток цифрових прав людини, підвищення прозорості алгоритмічних процесів, запровадження демократичного контролю над штучним інтелектом і посилення цифрової стійкості інституцій. Зазначене свідчить про високий рівень аналітичної глибини дослідження і дозволяє вважати результати вагомим внеском у розвиток політичної науки, особливо в напрямі осмислення викликів, що постають перед демократією в інформаційну добу.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що на теоретико-концептуальному рівні вперше в українському політичному дискурсі здійснено цілісну інтерпретацію феномену цифрового тоталітаризму як особливого типу політичного режиму,

що виникає на перетині технологічного прогресу, авторитарних тенденцій і кризи демократичних інституцій.

У межах дослідження запропоновано авторське бачення:

- багаторівневої типології цифрового контролю з урахуванням його форм, інструментів та впливу на політичну поведінку громадян;
- нової інтерпретації інформаційного суспільства як простору структурної вразливості до тоталітарних технологій управління;
- інституційної спроможності міжнародних та національних систем у системному забезпеченні прав людини.

До важливих результатів також слід віднести критичне переосмислення впливу штучного інтелекту, опрацювання великих даних, соціальних платформ на політичну комунікацію, свободу волевиявлення та принципи публічності, що дозволяє по-новому осмислити межі між публічним і приватним у цифрову епоху.

Автор уперше в українській політології системно поєднав аналіз цифрових практик автократичних держав із дослідженням латентного впровадження аналогічних інструментів у демократичних суспільствах, що дало підстави для виокремлення глобального тренду «технологічної нормалізації авторитаризму». Таким чином, наукова новизна роботи виявляється як у формулюванні нових понять і підходів, так і в комплексному узагальненні емпіричного матеріалу, що розширює межі сучасної політичної теорії в умовах цифрової трансформації.

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Основні теоретичні положення роботи, а також запропоновані висновки можуть бути використані у практичній діяльності для врахування переваг та недоліків, а також вироблення ефективного законодавства про закріплення прав та свобод людини та громадянина в умовах цифрового тоталітаризму. Отримані результати можуть використовуватися у науково-дослідницькій роботі для подальшого дослідження теоретичних проблем політології, історії, теорії прав людини; під час навчального процесу при викладанні дисциплін:

«Політологія», «Вступ до фаху», «Загальна теорія політики», «Порівняльний аналіз політичних систем», «Сучасна зарубіжна політологія», «Політична культура та ідеологія», «Політичні комунікації», «Політична конфліктологія», «Політичне прогнозування», «Політика і права людини», при написанні курсових, бакалаврських та магістерських робіт, при підготовці методичних рекомендацій з відповідних дисциплін, а також в написанні навчальних посібників. Теоретико-прикладні результати дослідження використані в роботі Департаменту цифрового розвитку та туризму Одеської обласної адміністрації за напрямом «інформаційна політика», «комунікації з громадськістю», цифрова освіта, в освітянських проектах з медіаграмотності «Фільтр» та платформа онлайн-освіти Prometheus, які мають на меті вчитися визначати маніпулятивний медіаконтент, розрізняти дезінформацію, шкідливі пропагандистські наративи тощо.

Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях. Основні результати дослідження відображено у трьох статтях, опублікованих в українських фахових виданнях категорії «Б», а також у п'яти збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Наукові узагальнення та висновки дисертації презентувалися та обговорювалися на науково-методологічних семінарах та міжкафедральних засіданнях Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, а також були оприлюднені на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Робота складається із вступу, трьох основних розділів, що поділяються на підрозділи, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 245 сторінок, 206 з яких припадає на основний зміст.

Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій». Структура, логіка викладу, науковий стиль тексту, коректність посилань та наявність усіх необхідних

елементів апарату дослідження підтверджують дотримання технічних і методологічних стандартів.

Аналіз тексту дисертаційної роботи засвідчує дотримання автором принципів академічної доброчесності. Обґрунтування вибору джерельної бази є коректним і вмотивованим. У роботі наявні належні бібліографічні посилання на використані джерела, чітко вказано авторство концепцій, положень та емпіричних даних, а також достовірно представлено результати проведеного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Зазначаючи високий рівень теоретичної та прикладної розробки проблематики дослідження, вважаємо за доцільне висловити також зауваження та побажання:

По-перше, дисертаційній роботі бракує чіткості методологічного обґрунтування дослідження. На с. 23 заявлено застосування методів контент-аналізу та івент-аналізу. Утім у дисертації відсутній опис критеріїв, одиниць аналізу для квантифікаційного оброблення текстів та узагальненої матриці результатів. Автором не висвітлена політична ситуація в динаміці для проведення івент-аналізу публічних виступів чи заходів. Відсутній опис результатів івент-аналізу. У дисертації представлений лише «класичний» метод аналізу документів.

По-друге, автор навів вкрай поверхневі та суперечливі аргументи щодо вибору країн для проведення порівняльного аналізу політико-режимних характеристик та використання інформаційно-комунікаційних технологій у політичній сфері. У дисертаційній роботі на с. 64 вказано, що для аналізу обрано найбільш високо розвинені країни світу (США, КНР, Німеччина, Франція, Канада, Велика Британія та ін.), та менш розвинені країни світу (в т. ч. Україна). При цьому ніде не зазначені критерії «розвиненості» використання інформаційно-комунікаційних технологій у політичній сфері. Не зрозумілим є віднесення України до «менш розвинених країн світу» з точки зору використання інформаційно-комунікаційних технологій у політиці, адже

згідно з глобальним рейтингом електронної участі ООН у 2024 році Україна посіла 1 місце.

По-третє, у дисертації відсутнє обґрунтування вибору країн з точки зору їх політико-режимних характеристик. Автор найчастіше звертається до розгляду нормативно-правового регулювання інформаційно-комунікаційних технологій США і Китаю. З точки зору технологічної потужності цих країн, це вбачається логічним. Також згадуються деякі держави-члени Європейського Союзу. Водночас з точки зору головної ідеї дисертації – визначення кореляції між технологічними трендами та загрозами демократичному розвитку країн, доцільним було б також звернутися до держав, які посідають найвищі та найнижчі місця в глобальних індексах демократії, наприклад The Economist Democracy Index, і розкрити вплив інформаційно-комунікаційних технологій на політичну сферу цих країн. Тоді б вибір США, як країни, що відноситься до групи «недосконалі демократії» (англ. «flawed democracy») (The Economist Democracy Index), був би більш обґрунтованим. Загалом, кореляційний аналіз між технологічним розвитком країн та їхніми політико-режимними характеристиками, доречно б було представити у форматі двомірної матриці з екстремумами політичних режимів від повних демократій до авторитарних режимів та іншими варіаціями політичних режимів. Це значно б посилило аргументацію вибору країн для дослідження.

По-четверте, у роботі автор заявляє про необхідність використання культурологічного підходу для виявлення ставлення громадян різних країн до нормативно-правового регулювання інформаційно-комунікаційних технологій та їх застосування взагалі (с. 64). Однак у дисертації не наведені результати досліджень громадської думки щодо цифрових технологій, зокрема використання у політичній сфері. Схвальне чи негативне ставлення, рівень публічної довіри до використання інформаційно-комунікаційних технологій урядовими установами та сприйняття громадянами власної захищеності, є важливим показником для розуміння перцептивної легітимації проявів

«цифрового тоталітаризму» чи навпаки – суцільної стійкості до цього феномену.

Водночас вищезазначені зауваження не впливають на прикладну значущість дисертаційної роботи, яка справляє позитивне враження актуальністю дослідження проблеми, логікою викладення матеріалу, сутністю і аргументацію висновків, зроблених дисертантом.

Загальний висновок Дисертаційна робота Сокоринського Володимира Олеговича на тему «Феномен цифрового тоталітаризму: концептуалізація загроз демократії в інформаційному суспільстві», подана на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія», є завершеним, самостійним і логічно структурованим науковим дослідженням. Отримані результати мають суттєву наукову новизну, а також важливе теоретичне і прикладне значення для осмислення трансформації сучасних форм авторитарного управління в умовах цифровізації та для розроблення стратегій захисту демократичних інституцій.

Дисертаційна робота відповідає спеціальності 052 «Політологія» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за відповідною спеціальністю.

Офіційний опонент

доктор політичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародних відносин
Навчально-наукового інституту
«Каразінський інститут міжнародних
відносин та туристичного бізнесу»
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Наталія ВІННИКОВА

ЗАСВІДЧУЮ
Наталія ВІННИКОВА
Міністерство освіти і науки України

[Handwritten signature]